

Hadis Dindir-7

Nureddin Yıldız'ın "Hadislerle Diriliş" (132.) dersidir.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّمْ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah'a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.

Allah Teâlâ, Abdullah'ın oğlu Muhammed aleyhisselamı peygamberi olarak insanlığa gönderdi. O da ona iman edenlere Allah'ın gönderdiği Kur'an'ı ve açıklamaları olan hadislerini (sünnet) emanet etti.

Ardından bu emanetin teslimini yerine getirdiğine onları şahit tutup Rabbine gitti.

Böylece bir peygamber, Allah'ın muradının yüzde yüz tecellisine sebep oldu. Allah Teâlâ bütün insanlara mesajını iletmeyi başarılı şekilde gerçekleştiren ve veda hutbesinde on binlerce insanın da bu başarıya şahit olduğu sonucu bütün insanlığa gösterdi.

Aradan geçen yüzlerce seneden sonra geri dönüp baktığımızda, o günden bugüne kadar ona iman edenler o emaneti kıyamet sabahına dek bir sancak gibi taşımakta ve gelen yeni nesle emaneten vermektedirler. Âlimler bu konuda hizmetlerini yerine getirmişlerdir.

Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellem on binlerce insanı karşısına alarak "Size kıyamet günü beni soracaklar, ne dersiniz, görevimi yaptım mı?" diye sorduğunda, onu dinleme şerefine erenler, "evet, şahidiz, sen görevini yaptın" dediler. O da huzur içinde refik-i âlâya yükselerek Rabbine gitti. Sürecin bu aşamasından sonra başta ashab-ı kiram olmak üzere günümüze dek yaşayan ve bu hayatta bulunmanın en üst gayesi olarak algılayıp emaneti bütün insanlığa ulaştırma gayreti içinde çabalayan insanlar oldu. Âlimler, muhaddisler, fakihler, hoca efendiler... İnsanlar sanki başka türlü aç kalacaklar, nefes alamayacaklar gibi büyük bir heyecanla Peygamber aleyhisselamın emaneti Kur'an-ı Kerim'e ve hadis-i şeriflere hürmet etti, onları yaymaya çalıştılar.

Elbette ilk nesilden İbni Abbas, Ebu Hureyre, İbni Mesud, İbni Ömer, İbni Amr ve benzeri isimlerin çabalarına değer biçebilmek mümkün değildir. Binlerce kere "Resûlullah demişti ki" diye nakleden Aişe radiyallahu anhayı takdir edebilmek, yaptığının belli bir miktarda önemini vurgulayabilmek mümkün değildir. Cabir radiyallahu anhın hacı anlatan meşhur hadisi ki hac ibadeti hemen hemen onun anlatımına dayalı olarak yapılır, hangi paha ile kıyaslanarak değerlendirilebilir? Ashab-ı kiramın yeri ve değeri bambaşkadır.

Fakat onlardan sonra gelen nesillerde de herkes bir görev üstlenmiştir. Tâbiîn (ashab-ı kirama talebelik eden nesil) de gerçekten paha biçebilmek bakımından takdiri zor bir görev ifa etmişlerdir, Allah onlara da rahmetiyle muamele buyursun.

Kısacası herkes, Resûlullah'ın emanetine hürmeti ve görevini takati kadar yerine getirmişti. Allah her şeyi gördü, melekleri kaydettiler ve Allah'ın izniyle kıyamet gününde de bu büyük hizmetkâr kitlesi dirildiği zaman "Allah'ın peygamberinin emanetini yere düşürmemek için çalışanlar" sıfatıyla huzur-ı ilahîye geleceklerdir.

Bu emaneti koruyarak ömrünü geçirmiş âlimlerimizden birini zikredeceğiz. Hem "salihlerin zikredildiği yere rahmet iner"¹ fehvası gereği hem de Rabbimiz görsün ve melekleri yazsın ki biz ona hizmetle ömrünü geçirmiş kullarını anmaya ve adlarını yaşatmaya gayret ediyoruz. Ola ki kıyamet günü onların bulunduğu yere, hak etmesek bile, temennilerimiz sayesinde alınırız. Başka faydalarından ayrı olarak da "Resûlullah buyurdu ki" denen bir hadis-i şerifin bize ve zamanımıza kadar nasıl ulaştığını da böylece öğrenmiş ve konunun ayrıntısına mümkün merteye vâkif oluyoruz. Görmekteyiz ki hadis-i şerifler bize birtakım varsayımlar ve yuvarlak hesaplarla değil, ikna olmamanın imkânsızlığını gösteren bir gönül rahatlığı verecek şekilde sağlam bir usulle ulaşmıştır.

عَنْدَ ذِكْرِ الصَّالِحِينَ تَنْزِيلُ الرَّحْمَةِ¹

*

Muhammed bin İshak İbni Huzeyme, Nisabur'da doğmuş ve yaşamış hadis âlimlerinden biridir. Eserinin adı *Sahih-i İbni Huzeyme*'dir. Bazı âlimlere, mesela Bağdadî'ye göre, Buharî ve Müslim'den sonra gelen üçüncü derecedeki hadis kitabı İbni Huzeyme'nin bu eseridir. Ulemanın çoğunluğu arasında böyle bir sıralama kabul görmese de ciddi âlimlerden bazısının bu kanaati paylaştığı notunu düşmüş olalım.

Hicretin 311. senesinde vefat ettiğine göre Resûlullah aleyhisselam ile arasında üç yüz sene olan bu mübarek âlim Buharî, Müslim gibi isimlere yetişememiş ama Ebu Davud ve İbni Mace asrında yaşamıştır. Kıyamet günü onun bulunduğu yerde ve Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin etrafında olmayı Rabbimizden niyaz ederiz.

İbni Huzeyme hadis âlimleri arasında muteber tutulan bir eser kaleme almıştır. Hayatına dair bir satır arası notu ibret olması ve ders çıkarmak bakımından da faydalı olacağı hesabıyla hatırlamalıdır: Resûlullah sallallahu aleyhi ve sellemin zezem suyunun hangi niyetle içilirse o niyete vesile olacağı hadisini duyan İbni Huzeyme, bir gün zezem içerken, "Allah'ım, ben peygamberinin hadislerine hizmet eden bir âlim olmak istiyorum ve bu zezemi de o niyetle içiyorum" demiş ve bundan sonra da zihninin hadis ilmine kayıp yatkınlaşmaya başladığını hissetmiştir.

Resûlullah'ı ve hadisleri ciddiye alan bu tavır, sahibine dünyada ve ahirette fayda getiren bir duruşun mahsulüdür.

Eserin adı her ne kadar 'Sahih' ise de sonraki devirlerde hadis uleması, kitabın muhtevasında zayıf hadisler de bulunduğu dikkat çekmişler ve Buharî-Müslim sırasından sonra üçüncü mertebeye getirilemeyeceği vurgulanmıştır. Hadis kitaplarının sıralaması eserlerde bulunan hadislerin sahihlik oranına göre belirlenir ve diğer ikisi ile mukayese edildiği zaman İbni Huzeyme'nin muhalled eserindeki sahih olmayan hadislerin varlığı fazladır. 3573 hadis bulunan eser yedi farklı başlık altında toplanmıştır.

Eserini telif ederken İbni Huzeyme kırk hocasından hadis okumuştur. Huzuruna oturduğu ve dinlediği hadisleri ezberlediği bu kırk âlimden alarak eserine derç eden müellifin izlediği yolu şimdiki imkânlarımızla benzeştirerek düşünmemek lazımdır. Önümüze kitabı açıp fihristten hadisi bulduktan sonra ilgili eserde kullanmak şeklinde bir yolla telif edilmemiştir bu kitaplar. Hadis âlimleri hakkında ilk bilinmesi gereken, bu kişilerin masaya kitap yazmak için oturmamış olduklarıdır. Yaptıkları hoca peşinde dolaşmaktır. Nisabur'da bir âlim var ve üç yüz hadis biliyor; bunu duydukları zaman Nisabur'a gidiyor ve ondan bildiği hadisleri öğreniyor, ezberliyor, icazet alıyorlar. Aynı icazeti başka bir hocadan okuduğu hâlde rivayetin sahibine giderek onun hadislerini ezberlediğini ve icazet talebini dillendiren örnekler de yaşanabiliyordu. İmam Şafiî, İmam Malik'in *Muvatta* adlı kitabından icazeti böyle almıştır.

Sahih-i İbni Huzeyme'deki 2471 raviyi İbni Huzeyme kırk hocasından öğrenmiş ve nakletmiştir ancak bu hocalarının da hocalarının kim olduklarını bilir. Resûlullah aleyhisselamdan itibaren gelen rivayet zincirinde kendisi beşinci isimdir ve kendisine gelene kadar adı geçen isimleri de mecburen bilmekte çünkü rivayetin hangi yolla, hangi isimler aracılığıyla geldiğini bilmesi gerekmektedir. 311 senesinde vefat ettiğine göre Peygamber aleyhisselam ile arasında üç yüz, ilk ravi olan sahabe-i kiramdan hangi zat ise o kişiyle de takriben iki yüz elli sene var. Yani kendi yaşadığı zamandan Peygamber aleyhisselama ulaşana kadar geçmiş sürede tek bir rivayet için dört-beş hocadan oluşan bir zincirle bilgi aktarımı sağlanabilir.

Sonuç itibarıyla önümüze İbni Huzeyme'nin *Sahih'i* diye bir kitap gelebilmesi için evvela İbni Huzeyme kırk âlimin ilim sofrasına oturmuş, o âlimler de kim bilir kaç kırk hocanın huzurunda ders okumuş olur. Bundan sonra gelen âlimler de İbni Huzeyme'nin isimlerini verdiği hocalarını incelemişler ve eserin güvenli müellifinin, ilmini aldığı hocalarının da güvenli olup olmadığına bakmışlardır. Zincirin sonunun

vardığı Ebu Hureyre ve Aişe gibi mübarek sahabeler bu incelemeye dâhil değillerdir zira sahabe-i kiram Allah'ın teminatı altındadır. Ancak müellif ile sahabe-i kiram arasındaki isimler inceleme konusu olurlar. Ve bir hadisteki raviler başka hadisteki ravilerden farklı olurlar. Bir hadisteki dört raviden üçü başka biri aynı, başka iki hadiste iki isim ortak, diğer bir hadiste ise hiçbir hadisle ortak olmayan isimler bulunabilir. İbni Huzeyme'nin eserinde mükerrerlerle beraber 26.996 isim bulunur. Kitaptaki 3573 hadis bize 26.996 isim tarafından ulaştırılmıştır, tekrarsız hâliyle tekil olarak 2471 kişidir. Hadis âlimleri bu isimlerin nerede doğduğu-öldüğü, kimden ders okuduğu, akıl ve hafıza durumu, ciddiyeti, sabah namazında cemaate dikkati, şakalaşmayla ilişkisi, Arapçası ne seviyedeydi... gibi testlerini araştırmışlardır. Şayet bu isimlerden biri hakkında bile bilgi bulunamazsa söz konusu edilen hadis zayıf statüsünde değerlendirilir. Aslında hocası büyük ve muteber biri olsa dahi kendisi güçlü olmadığı zaman netice budur.

Raviler sonuçta Müslümanlık, ilim, zekâ, ciddiyet ve kabiliyet bakımlarından yeterli olup olmadıkları konusunda inceleniyorlardı. Bu testi tam başarıyla geçemeyen, bir maddede bile olsa sorun yaşayan ravinin bulunduğu hadis zayıf olarak niteleniyordu. O zayıf hadisle de ibadete dair işler uygulamaya konmuyor, namaz kılınmıyor ve oruç tutulmuyordu.

*

Bir hadisin İbni Huzeyme'ye (ardından da yüzyıllar sonra bize) nasıl ulaştığını İbni Huzeyme'nin eserindeki bir rivayet üzerinden görelim:

“El-Hasen ibni Kazea ibni Ubeyd el-Haşimî, Süfyan ibni Habib'den, o da İbni Cüreyc'den, o da Osman ibni ebi Süleyman'dan, o da Ubeyd ibni Umeyr'den dinledi ve dedi ki: Aişe radiyallahu anha bana, Resûlullah aleyhisselamın şöyle buyurduğunu söyledi: Misvak ağzı temiz tutar, Allah'ı memnun eder.”

Misvakla ilgili bu sözü Aişe anamızdan Ubeyd ibni Umeyr adlı tâbîi, ondan Osman ibni ebi Süleyman, ondan İbni Cüreyc, ondan Süfyan ibni Habib, ondan da İbni Huzeyme'nin hocası Ubeyd el-Haşimî duyarak talebesine aktarmış ve İbni Huzeyme de bunu kitabına yazmış. Bu rivayet zincirindeki isimleri inceleyen âlimler ancak güvenilirliklerine kani olduktan sonra bu zincire yaslanmış bir hadisi kitaplarına almışlardır. Peygamberinin mirasını taşıyabilmekle dertlenen ümmetin âlimleri unvan almak için değil Resûlullah'ın emanetine sahip çıkabilmek için bu uğurda büyük gayretler sergilemişlerdir. Kim kimin talebesi, ondan hakikaten ders almış mı, vefat tarihi nedir, vefat tarihi şu olduğuna göre o hocadan ders okuduğu bilgisine güvenilebilir mi... incelemeleri sürmüştü ve bilgi kaynakları sağlamlaştırılmıştır.

Bu âlimlerin onlardan önce yaşamış simalar hakkındaki güvenilirlik puanlamalarını nasıl yaptıkları, hangi kriterleri göz önüne aldıkları ve nasıl çalıştıkları ile ilgili ayrıntılara da ilerleyen bölümlerimizde temas edeceğiz.

Bir hadis âlimi, sözgelimi İbni Huzeyme hakkında malumat toplamak istediğinde yaşadığı yer olan Nisabur'a gider ve onunla ilgili söylenenleri derlemeye başlar. Dostları, hasımları, tanıdıklarına müracaat ederek nasıl biri olduğunu anlatan bilgilere ulaşır. Mesela biri “namazlarında ciddi adamdı ama yetmiş beş yaşına geldiğinde artık eğri büğrü konuşmaya başlamıştı” dediğinde bu not edilecek bir bilgidir. Bir başkası ahlakını ve takvasını överse bu da not edilir. Ardından muhaddisler bu bilgileri derleyerek İbni Huzeyme'nin belli bir yaşın ardından bunamaya başladığı bilgisini okuyucuya verirler ve ilk zamanlarda rivayet ettiği hadislerin pek kıymetli ancak ileri yaşlarında ihtiyarlığın getirdiği arızalar sebebiyle aklının zaafa uğramasından dolayı rivayetlerinin de sorunlu olabileceğini aktarır. Hadisi ne zaman rivayet ettiği yani erken yaşlarda mı yoksa ileri döneminde mi konuştuğu bilinmiyorsa o hadis bir kenarda durur ve şerh düşülür. Çünkü Resûlullah'ın bir hadisi hakkında ihtimalli konuşmak doğru değildir, bir rivayeti getirenin durumu illa nefes nefes bilinecektir.

Bir de şunu hesaba katmak lazımdır ki sadece bir hadisin yalnızca bir hadis kitabında geçen böylesi süreci, aynı hadisin başka kitaplarda ve farklı ravilerin rivayeti olarak geçmesi durumunda tekrarlanacak ve aynı aşamalardan o raviler de geçirileceklerdir. Bazı hadisler sadece İbni Huzeyme’de bulunabileceği gibi aynı hadisi farklı toplayıcı âlimler rivayet etmiş de olabilir. Hazar denizi tarafındaki Nisabur’da yaşanan bu rivayet süreci diğer taraftan Yemen’de ve bambaşka isimlerle aktarılmış olabilir. Farklı coğrafyalardaki farklı kimseler internet üzerinden ortak bir mesajlaşma hattı kuramayacaklarına göre hepsi aynı doğrulama ve sağlama sürecinden geçmiştir. Dört, beş ayrı kanaldan gelen hadislerin sağlamlıkları buradan kaynaklanır. Böylece dinimiz bize varsayımlarla değil iman ve ondan neşet eden ilim gayretiyle ulaşmış olur.

Günümüzde yaşayan Abdurrahman ibni Abdullah ibni Akil adlı bir zat, İbni Huzeyme’nin *Sahih*’ini ezber bilen hadis âlimlerindendir ve hocaları vasıtasıyla Aişe radiyallahu anha annemize kadar uzanan bir şeceresi vardır. Adeta bir mucize olarak bütün insanlara ibret verici bir harika olan bu durumu bünyesinde canlı olarak sergileyen ve ait olduğu icazet zinciriyle Aişe annemize kadar uzanan şerefli bir kimlik mazisine sahip bu âlimin hocaları arasında Türkistanlı olandan Kürt olana kadar yirmi bir hoca bulunuyor ve yirmi birinci halkada İbni Huzeyme parlıyor. Aradaki yirmi kişinin kimlikleri, icazetleri bellidir.

Yani Abdurrahman ibni Abdullah ibni Akil denen kişi bugün “Resûlullah dedi ki” diye bir cümleye başladığında adeta Aişe annemizi dinliyor ve bilgileri direkt ondan alıyor gibidir.

الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ. وَصَلَّى اللَّهُ وَسَلَّم عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ أَجْمَعِينَ.

Âlemlerin Rabbi Allah’a hamd, Efendimiz Muhammed aleyhisselama, ailesine, ashabına salat ve selam olsun.